

Eğitimın Ekonomik Büyüme ve Kalkınma zerindeki Etkileri

Hüsamettin İNAÇ

*Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, İİBF
Kamu Yönetimi Bölümü
husamettininac@yahoo.com*

Ümit GÜNER

*Dr., Dumlupınar Üniversitesi, İİBF
İktisat Bölümü
umitguner@mail.dumlupinar.edu.tr*

Sinan SARISOY

*Arş. Grv., Marmara Üniversitesi, İİBF
Maliye Bölümü
ssarisoy@hotmail.com*

I. Giriş

Kamu harcamaları içerisinde önemli bir yer tutan eğitim harcamaları konusunda ülkeden ülkeye farklılıklar göze çarpılmaktadır. Bazı ülkelerde eğitimın finansmanı tamamen kamu kesimine bırakılmışken, bazılarında ise kamu kesimi özel kesimi desteklemek suretiyle eğitim hizmetlerini finanse etmektedir. Uygulamadaki bu ayrımlık eğitimın pr kamu malı olmayışından kaynaklanmaktadır.

Eğitim insanlara bir yandan bilgi verirken bir yandan da bilgi üretme, anlama ve yorumlama yeteneği kazandırır. Toplumun yelerine verilen eğitim, insan sermayesine yapılan bir yatırımdır; çünkü eğitim sayesinde insanlar ömür boyunca daha üretken olurlar. Eğitim insan üzerinde yapılan bir yatırım olduğundan diğer yatırımlardan farklıdır.

İnsan üzerinde yatırım yaparak onu eğiten bir kimse, bu eğitimın gerektirdiği üretim artışı üzerinde sürekli bir mülkiyet hakkı elde edemez. Bir firma eğittiği işçilerine kazandırmış olduğu hünerlerin sahibi olamaz; çünkü insanlar özgürdür.

Piyasa firması ancak işçileri kle olsaydı onlar üzerinde yaptığı yatırımların semeresini ömürleri boyunca çalıştırarak geri alabilirdi; ya da onları esir pazarında satarak insan sermayesini paraya evirebilirdi. İnsanlar zgr oldukları için, firmalar işçilerini ancak kendi işlerinde çalıştıkları sürece sağlayacağı üretim artışının gerektirdiği ölçüde eğitirler. Piyasa firmaları eğitimın işçilerine kazandırdığı hünerlerin ömür boyu getireceği üretim artışını hasat edemeyecekleri için, bu toplam üretkenlik artışını dengeleyecek kadar eğitim yapmak istemezler. Ülkenin insan sermayesine uygun miktarda eğitim yatırımını eğitimın özel ve toplumsal tüm faydasını dikkate alan devlet yapabilir. Bu gerçek geçen asırdan beri kabul edilmiş ve eğitim giderek artan ölçüde kamu ekonomisi kapsamına alınmıştır (Bulutoğlu, 1997: 304).

Günümüzde gelişmiş ülkelerde, gelişmişliğin ölçüsünü belirleyen en önemli faktörlerden birisi eğitim hizmetlerine verilen önceliklidir. Eğitim hizmetlerinin bu denli önem arz etmesinin nedeni, bu hizmetin uygun şartlarda yapılması sonucu ortaya çıkan önemli sosyal faydalar ve topluma olumlu dışsallıklar yaymasıdır.

Adam Smith 1776 yılında yazdığı "Milletlerin Zenginliği" adlı eserinde kalkınmanın temel faktörü ve milletlerin zenginliğinin tek kaynağının "kaliteli emek" olduğunu belirtmiştir. Günümüz bilgi toplumunun en önemli yazarlarından Peter Drucker da "Kapitalist Ötesi Toplum" adlı eserinde sermaye, doğal kaynak ve emeği üretim faktörü dahi saymamakta, üretimin tek aracını bilgi olarak kabul etmektedir. Ulusal zenginlik için eğitimin kalite ve etkinliği birinci derecede önem taşımaktadır (Muter vd, 2000: 375).

Adam Smith'den beri eğitimin sosyal ve ekonomik eşitliğe katkı sağlayan bir imkân olduğuna inanıldı. Hatta, Adam Smith'den önceki literatürde bile, eşitlikte eğitimin rolüne dair referanslar bulduk. William Petty eğitimin adil dağıtılmasını ilk savunan kişidir. 18. ve 19. yüzyıl okul reformcuları, Birleşik Devletlerde olduğu gibi, Horace Mann, Henry Barnard, James G. Carter, Robert Dale Owen ve George H. Evans, eğitim fırsatlarının en fakir gruplara kadar yaygınlaştırılmasını savundular. Horace Mann -ki bu reformcuların en tipik örneğidir- adalette, fırsat eşitliğinde ve fakirliği ortadan kaldırmada etkin bir araç olarak okulu (eğitimi) savunmuştur. Simon Kuznets (1955), emek gücünün daha fazla eğitilmesi durumunda kapitalist ülkelerde gelir dağılımının daha adil olacağını öngörmüştür. T. W. Schultz (1963) beşeri sermayedeki değişmelerin (gelişmelerin) kişi başına düşen gelir dağılımındaki adaletsizliği azaltacağını açıklamıştır (Baş, 2000: 23).

Kavram veya tanım olarak beşeri sermaye "bireye mal olmuş hünerler ve diğer vasıfların değeridir". Beşeri sermaye teorisi: i) okul eğitimi (schooling) ii) iç ve dış göç iii) sağlık iv) hizmet içi eğitim (on the job training) v) ekonomik bilgi edinme (economic information) konularında yapılan harcamaların incelenmesini üstlenen ve analitik bütünlüğü olduğu iddia edilen teorik bir çerçevedir. Bu teoriye katkıda bulunanlardan H. Johnson, sermaye türlerini sınıflarken dört tip sermaye bulunduğuna dikkat çekmektedir: 1) Beşeri sermaye 2) sermaye malları 3) sosyal sermaye 4) entelektüel sermaye. Beşeri sermaye sorununu ilk gündeme getirip tartışanlar, S. Kuznets ve M. Friedman olmakla birlikte, teorik çatıyı ilk kurma gayreti ise yıllar sonra T. W. Schultz'dan gelmiş ve bu konudaki çalışmaları Nobel ödülüne layık görülmüştür (Akalın, 1986: 228).

İnsan sermayesinin doğası ve ekonomik büyüme, verimlilik ve rekabet gücünü arttırmadaki önemi iktisat yazınında önemli bir yer tutmaktadır. Becker (1964), Nelson ve Phelps (1966) ve Mincer (1974) çalışmalarında akademik yazında insan sermayesi üzerine artan ilgi, 1980'li yılların ortasından itibaren içsel büyüme modelleriyle birlikte yeni bir ivme kazanmıştır. Genel olarak, bu çalışmalar formal eğitim ve yaparak öğrenme, görerek öğrenme gibi çeşitli informal öğrenme biçimleriyle şekillenen insan sermayesini, bireylerin üretken yeteneklerinin bir göstergesi olarak ele almaktadır. Bu çerçevede, insan sermayesi bir yandan bireylerin sahip olduğu bilgiyi temsil ederken, diğer yandan bireylerin diğer bireylerden öğrenme ve değişen koşullara uyum yeteneğinin bir göstergesidir (Saygılı vd, 2006: 21).

Beşeri sermayenin daha etkin çalışarak üretime daha fazla katkı sağlayabilmesinde, fiziki sermaye ile

beşeri sermaye arasındaki optimal dengenin kurulması önemli şarttır. Herhangi bir üretim için mutlak surette fiziki ve beşeri sermayenin belli oranlarda bir araya gelmesi gerekir. Sadece fiziki sermayeyi kullanarak ya da yalnız beşeri sermayeyi kullanmak suretiyle üretim yapılması mümkün değildir. Bu nedenle beşeri sermaye ile fiziki sermaye arasındaki tamamlayıcılığın iki farklı boyutu bulunmaktadır. Bunlardan ilki, her ikisinin miktar olarak birbirini dengeleyebilmesi, diğeri ise fiziki sermaye ile beşeri sermayenin nitelik olarak uyuşmasıdır (Karagül, 2003: 85).

GSYİH'nın belirli bir düzeyinde başlangıçtaki daha yüksek bir beşeri sermaye stoku, fiziki sermayeden daha yüksek bir insan oranı anlamına gelmektedir. Bu daha yüksek oran en azından iki kanaldan daha yüksek bir büyümeye sebep olma eğilimindedir. Birincisi, daha fazla beşeri sermaye gelişmiş ülkelerden ileri teknolojinin alınmasında kolaylıklar sağlar. Bu kanal lise ve daha yüksek seviyedeki okullaşma için özellikle önemlidir. İkincisi, beşeri sermayenin tanzimi fiziki sermayenin tanziminden daha zordur. Bu nedenle, bir ülke fiziki sermayeden daha yüksek bir beşeri sermaye ile işe başladığında (ömeğin, savaş sonrası en büyük zarar fiziki sermayeye gelir) fiziki sermaye miktarının arttırılması konusundaki düzenlemelere göre daha hızlı büyüme eğilimindedir (Barro, 2001: 14).

Eğitime kamusal desteğin yukarıda bahsettiğimiz olumlu dışsallıklar ve sosyal faydalar gibi gerekçeleri olduğunu söylemiştik. Bu gerekçeleri somutlaştırırsak; eğitimin gelir dağılımı, verimlilik artışı, siyasal istikrar sağlama, sosyal ve kültürel kalkınma ve sanayileşme gibi olgular üzerinde olumlu etkileri vardır. Bu çalışmada eğitimin kalkınma ve ekonomik büyüme ile olan yakın ilişkisini incelemeye çalışacağız. Öncelikle eğitimin en önemli gerekçelerinden olan, eğitimin gelir dağılımı üzerindeki etkilerini kısaca inceleyelim:

2. Eğitimin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri

Eğitime kamusal desteğin başlıca gerekçesi, eğitimin özel finansmanının gelir dağılımı sonuçlarına ilişkin düşüncelerden doğar. Zengin kişiler tıpkı, araba, ev ve elbiselere harcadıkları gibi, gençlerinin eğitimine de daha büyük para harcayacaktır. Bir çocuğun yaşam şansının, ebeveynlerinin refahına ya da ana babasının içinde yaşadığı toplumun istikrarına bağlı olmaması konusunda yaygın bir kanaat vardır. Fırsat eşitliği konusundaki düşünceler, devletin eğitim hizmetlerinin sunumunda bir rol oynaması gerektiği hususunda hemen hemen evrensel bir görüş birliğine yol açmıştır (Stiglitz, 1994: 456).

Topluma uygun ve nitelikli eğitim verilmesi sonucu, kişilerin kazandığı bilgi ve beceri, işgücünün kalitesini, verimliliğini ve geliri önemli ölçüde arttırmaktadır. Eğitimde fırsat eşitliği konusunda bahsedilen olumlu dışsallığı topluma yayabilmek maksadıyla yoksul ailelerden gelen yetenekli çocuklar burslarla desteklenmelidirler. Bu durumda eğitilmiş kişilerin sayısı toplumda artacak ve gelir dağılımındaki dengesizlik de zamanla ortadan kalkacaktır. Sadece zengin ailelerin çocuklarını okutabildiği bir toplumda yoksul ailelerden gelen çocuklar da yoksul olmaya devam edecek ve gelir dağılımı iyileşmeyecektir. Bu durumda eğitimde fırsat eşitliği konusunun gelir dağılımı üzerindeki olumlu etkileri rahatlıkla görülecektir.

Eğitim ve gelir dağılımı arasındaki ilişki oldukça karmaşıktır. Eğitimin gelir dağılımı üzerindeki etkisi

sadece eğitimin nasıl planlandığı, geliştiği ve finanse edildiği ile ilgili değil, sosyo-ekonomik faktörlerle, istihdam olanaklarıyla, ücret yapısıyla ve mali temelle de ilişkilidir (Baş, 2000: 23).

3. Eğitim ve Büyüme-Kalkınma İlişkisi

Ekonomik kalkınma, çoğu zaman gelir düzeyinin artması olarak yorumlanmıştır. Yani ortalama gelir düzeyindeki artış, kalkınma olarak algılanmıştır. Yaşam standartlarındaki gelişme düzeyi ekonomik kalkınma ile paralel bir yapıdadır.

Günümüzde ülkelerin kalkınmışlık düzeyleri, milli gelir miktarı yanında; eğitim, sosyal, kültürel ve politik durumları ile de ölçülmektedir. İktisadi gelişme, kişi başına düşen mal ve hizmet birimleri ile ifade edilebildiği gibi, kişi başına düşen eğitim ve sağlık harcamaları da gelişmişliğin önemli ölçütleri arasındadır. Bunlara paralel olarak okuryazarlık ve okullaşma oranı, ortalama yaşam süresi gibi değerler de bir ülkenin gelişmişlik düzeyinin bir göstergesidir. Bütün bunlar kalkınmanın merkezine insanı yerleştirmektedir. İnsanın düşüncesi, yetenekleri, eğitim düzeyi ile oluşan ekonomik ve kültürel ortam yenilik ve yaratıcılığı gerçekleştirerek üretim sürecinin girdisi olarak ekonomiye katkı sağlamaktadır (Hoşgörür ve Gezgin, 5).

Ekonomik büyüme ve eğitim arasındaki ilişki konusunda pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların bir özeti, Tilak'ın "Education and Its Relation to Economic Growth, Poverty, and Income Distribution: Past Evidence and Further Analysis" (1989) isimli çalışmasında verilmiştir. Beşeri sermaye teorisinin esas savını oluşturan husus, eğitimin işgücünün verimliliğini artırarak ekonomik büyümeye yol açtığıdır. Eğitimin verimlilik üzerindeki bu olumlu etkileri kuşaklar boyu sürmektedir. Eğitilmiş anne ve babalar daha sağlıklı ve daha iyi beslenmiş çocuklar yetiştirirler. Bu yüzden onların çocukları, yaşamları boyunca daha verimli olurlar. Gelişmiş beşeri sermaye, verimliliği hem dolaysız ve hem de dolaylı olarak arttırarak ekonomik büyümeye önemli katkıda bulunur. Ekonomik büyüme ile ilgilenen kurumlar ve araştırmacılar, beşeri sermayenin gelişmesinin ve kullanımının, ekonomik büyümenin ve özellikle kişi başına ekonomik büyümenin belirleyicisi olduğunu belirtmektedirler (Baş, 2001: 50).

Eğitim ve büyüme konusunda ampirik bir çalışma yapan Alan B. Kruger ve Mikael Lindahl'ın buldukları sonuca göre, eğitim seviyesinin düşük olduğu ülkelerde eğitim ve büyüme arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki çıkmıştır (Kruger ve Lindahl, 2001: 1130).

Geri kalmışlığın en önemli nedeni üretimdeki düşüklük ve kalitesizliktir. Çünkü zenginlik kalkınmışlık değildir; kalkınmada çok önemli bir unsurdur. Geri kalmışlıktan kurtulma bir ulusal bilinçlenme ve değişme olayıdır. Bu ise, yaratıcılığı, yenilikçiliği, dünya pazarına açılmayı zorunlu kılar. Kalkınmada bilgili topluma, becerili insan gücüne gereksinim vardır. Kalkınmanın beyni olan bireyin bilinçlenmesi, arama, çalışma, öğrenme, düşünme isteği ile donatılması gerekir. Bunların yolu ise eğitimden geçer. Dünya Bankası tarafından yapılan bir incelemeye göre, bir ülkenin kalkınma hızı salt fiziksel sermayenin artmasından pek etkilenmemektedir. Aynı incelemede, kalkınma hızının artmasında esas etkinin dünya pazarna açılmaktan ve nitelikli mühendis ve bilim adamı sayısının artmasından kaynaklandığı belirtilmektedir (Baş, 1997: 136).

Ekonomik kalkınmanın ve bu arada istihdam ve verimliliğin arttırılması üretim faktörlerinin etkili kullanılması ile mümkündür. Üretim faktörlerinin birinin eksik veya yetersiz kullanımı kalkınma sürecini geciktirici bir rol oynar. Üretim faktörlerinden sermaye, toprak ve diğer girdilerin kullanılmasında insan gücü ise önemli bir yere sahiptir. Makineyi kullanan, toprağı işleyen, yeni projeler geliştiren, girişimciliğı başlatan, yeni teknolojileri üreten ve bilimsel gelişmeyi sağlayan insandır.

Bu bakımdan ekonominin motor gücü olan yeterli insan gücünün mevcudiyeti ve mevcut bulunanların eğitimi önem arz etmektedir. Yeterli düzeyde nitelikli insan gücüne sahip olmak ekonomide verimliliğin ve kalitenin artmasına neden olacaktır. Verimliliğin artması üretim artışına, kalitenin artması ise ülke mallarının uluslar arası piyasada rekabet edebilme imkânlarının ve ihracatın artmasına ve dolayısıyla ekonomik kalkınmaya katkı sağlamasına yol açacaktır. Yapılan birçok araştırmada istihdam ve verimliliğin arttırılmasında dolayısıyla ülkelerin kalkınmasında ve gelişmesinde eğitimin hayati bir rol oynadığını ortaya koymaktadır (Çetintaş ve Başel, 1999: 103).

Barro'nun çalışmasında aktardığına göre, Nelson ve Phelps (1966) eğer bir ülke çok fazla insan sermayesine sahipse, başka yerde yapılan icatları, kolayca adapte etmeye meyilli olduğunu ifade etmişlerdir. Bundan şu sonuç doğar, taklitçinin ülkesindeki insan sermayesinin fazlalığı teknoloji lideri ülkelerin teknolojilerinin daha kolay adapte edilmesini ve bu nedenle taklitçinin ülkesinin daha hızlı bir şekilde büyüme oranına sahip olmasına neden olur (Dursun, 1998: 85).

Yukarıda da bahsedildiğı üzere sermaye ve doğal kaynaklar gibi pasif üretim faktörlerini optimum düzeyde kullanabilecek seviyede kaliteli ve yetmiş insan gücü ekonomide verimliliğı ve kalkınmayı arttıracak en önemli üretim faktörüdür. Bu en önemli ve aktif üretim faktörü olan insan gücü ise ancak eğitimle desteklenerek yetiştirilebilir ve verimliliğı arttırılabilir. Bir ülkede gelişmişlik düzeyini belirleyen en önemli etkenlerden birisi kuşkusuz insan enerjisinin ve becerilerinin verimli bir şekilde ve etkin kullanılması konusudur.

Son yıllarda, gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkeler artan nüfusla birlikte yaşam ve refah düzeylerini yükseltme gayretlerini yoğunlaştırmışlardır. Bu amacı gerçekleştirmek için insan gücü, finansman, teknoloji, hammadde ve donanım gibi mevcut kaynaklarını en yüksek faydayı sağlayacak biçimde kullanmayı yani verimliliğı arttırmayı hedeflemişlerdir. En fazla ve kaliteli üretime en düşük maliyetle ulaşma amacı, çalışanların teknolojik yeniliklere paralel olarak bilgi ve beceri düzeylerini de arttırmalarını gerektirmektedir. Böylece eğitim, her toplumda olduğu gibi bilgi toplumunda da stratejik bir önem kazanmaktadır. Üretim faktörlerinden işgücünün niteliğini arttırmak ve bu niteliğe uygun bir işte kullanmak kalkınma-eğitim ikilisinin en önemli özelliğini yansıtmaktadır. Çünkü işgücünün eğitilerek arttırılması verimliliğı ve kaliteli üretimi de arttıracaktır (Çetintaş ve Başel, 1999: 105).

Gelişmekte olan ülkelerde insan kaynak sorunlarının hızla büyüyen nüfus, modern sektördeki büyüyen açık işsizlik, geleneksel sektördeki yaygın yetersiz istihdam, ulusal kalkınma için gerekli becerili işgücü yetersizliği, insan kapasitesinin gelişmesini ve verimliliğı sağlayacak temel ihtiyaçların giderilmesi konularına dayandığı bir gerçektir. Gelişmekte olan ülkelerde bugünkü ve gelecekteki emek gücü büyüklüğü; modern ve geleneksel kesimdeki emek gücü niteliğı, çeşitli grupların emek

gücüne katılımını etkileyen faktörler son derece önem taşımaktadır. Bu ülkelerde yeni iş olanaklarının yaratılmasındaki artış oranı, milli gelirin yıllık artış oranının üçte birini ancak oluşturabilmekte, bazılarında ise milli gelirdeki artış modern kesimde hiçbir istihdam genişlemesi yaratmamaktadır. Sonuçta çözümlenmesi gereken sorun emek fazlasının bu sektörlerde ne şekilde emileceği ve üretken alanlara nasıl yönlendirileceğini saptamak olarak karşımıza çıkmaktadır (Ersoylu, 1987: 204).

Gerçekten de hızlı nüfus artışı ekonomide en önemli sorunlardan birisidir. Bir ülkede eğitim düzeyi yüksek olsa bile, artan nüfus oranında artan nitelikli işgücüne yeterli istihdam olanakları sağlanamadığında işsizlik artacak, ücretler düşecek ve bu durum da verimliliği olumsuz yönde etkileyecektir.

Ekonomistler, hızlı nüfus artışının, özellikle tarım sektöründeki ölçek ekonomisi için etkisinin olumsuz olduğu, genel olarak da ekonomik büyüme ve gelişme üzerindeki etkisinin olumsuz olduğu konusunda hemfikirdirler (Kelley, 1988). Kelley'e göre, eğer teknolojik ilerleme üretim faktörleri arzındaki büyümeden bağımsız olarak gerçekleşiyorsa, nüfus artışının kişi başına gelir düzeyi üzerindeki olumsuz etkisi, değişmeksizin, sürekli olarak devam edecektir. Coale ve Hoover (1958) gibi ekonomistler, hızlı nüfus artışının ekonomik büyüme ve gelişme üzerinde olumsuz etki yapan üç ögesini belirlemişlerdir. Bunlardan birincisi, sermayeyi-daraltma, seyrekleştirme etkisidir. Hızlı nüfus artışı sermaye/emek oranını düşürmektedir, zira nüfus artışının tasarruf oranını arttıran hiçbir olumlu yanı yoktur. Özellikle, gelişmekte olan ülkelerde sermayenin ne kadar önemli olduğu göz önünde bulundurulduğunda, nüfus artışının sermaye/emek oranı üzerindeki olumsuz etkisinin ekonomik büyüme ve gelişme bakımından önemli sınırlamalar oluşturduğu anlaşılır. İkinci öge, yaş-bağımlılık etkisidir. Hızlı nüfus artışı, "genç bağımlılık" sorununa neden olur. Bu da, hane halkı tüketimini arttırarak tasarruf oranını düşürmektedir. Üçüncü öge ise, yatırım-saptırma etkisidir. Hızlı nüfus artışı, özellikle kamu harcamalarını ekonomik büyümeyi sağlayacak yatırım harcamalarından ziyade daha az verimli alanlara yönelmeye zorlamaktadır. Bu duruma örnek olarak, kamu harcamalarının eğitim ve sağlık hizmetlerine kayması gösterilebilir. Ancak, eğitime ve sağlığa yapılan yatırımların daha az verimli olduğu görüşünün, özellikle son yıllarda bu konuda yapılan ampirik çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda, bir hayli tartışmalı olduğu açıktır (Baş, 2001: 53).

Bir ülkede planlanan büyüme hızı ve bunun sonucu ekonomide gerçekleşecek yapısal değişme, çeşitli uzmanlara ekonominin gelecekteki ihtiyaçlarını belirler. Devlet ekonominin gereksineceği bu uzmanlar zamanında yetiştirmek için eğitim kurumlarının kapasitelerini önceden hazırlamalıdır. Bazı mesleklerde piyasa ücretlerinin maliyetlerle açıklanamayacak kadar yükselmesi (meslek rantı doğması), bazılarında ise ek eğitimin hiçbir ücret artışı getirmeyişi, verilen eğitimin ekonominin gerçek ihtiyaçlarını karşılamadığını gösterir. Rant yapan mesleklerde eğitilen sayısı arttırılmalı, bir getiri sağlamayan eğitim dallarında da azaltılmalıdır. Devlet eğitim maliyetlerini üstlendiğinden, kişiler eğitim taleplerini sadece kendi üstlendikleri maliyete (parasal maliyet ve eğitim yıllarının zahmeti) göre ayarlarlar. Bu da bazı eğitim dallarında diplomalı fazlasına ve işsizliğe sebep olur (Bulutoglu, 1997: 328).

Nüfus artışıyla beraber ekonomik büyümenin yavaşlaması olgusu gündeme gelmiş, işsizliğin artması daha fazla eğitimin daha iyi iş olanakları yaratmadığını ortaya koymuştur. Bu durum örgün eğitimin

iktisadi gelişmeye ve istihdama olan katkılarının yeniden gözden geçirilmesi konusunu doğurmuştur.

"Eğitim fazlalığı" kavramını doğuran neden olarak 1950-1970'li yıllar arasında eğitime olan talepteki artış, genel olarak eğitim genişlemesine yapılan harcamaları arttırmış ve bu genel istek ve eğitim seferberliği sonucunda "eğitilmiş" emek gücü ve üniversite mezununun sayısı artarak "işsizlik" ve "yetersiz istihdam" olgularını da beraberinde getirmiştir (Ersoylu, 1987: 205).

Eğitimin ekonomik getirisinden kuşku duyanlar, kanıt olarak, pek çok ülkede diplomalı işsizleri göstermektedir. Ancak, eğitim düzeyi yüksek olan işsizlerin, işsizlik süreleri pek uzun olmamaktadır. Bunların pek çoğu var olan, ancak kendi isteklerine uygun olmayan işleri kabul etmemektedirler. Ancak, ne olursa olsun, çalışma hayatı boyunca gelir düzeyi ile eğitim düzeyi arasındaki pozitif ilişki bir gerçek olarak kalmaktadır. Eğitim düzeyi ile gelir düzeyi arasındaki bu korelasyon, kendi işini yapanlar için de geçerli olmaktadır. Ayrıca, eğitim düzeyinin artması ve yaygınlaşması ile diplomalı işsizlerin artacağını ya da eğitimin sosyal getiri oranının azalacağı korkusunun da yersiz olduğunu, bu konuda yapılan ampirik çalışmalar göstermiştir. Bu çalışmaların bulgularına göre, eğitime yapılan yatırımlar arttıkça, zaman içinde, getirilerinde pek fazla bir değişiklik olmamaktadır. Zira eğitim arzındaki artışı eğitilmiş işgücüne olan talep artışı izlemektedir.

Bahsedilen nüfus artışı ile ilgili olarak ileri sürülen bir tezde de eğitilmiş anne-babanın zamanlarının değerinin artması sonucu çocuk sahibi olmanın maliyetinin artacağı ile ilgilidir. Çalışan anne-baba fazla çocuk sahibi olmanın maliyetine katlanmayı göze alamadıklarından dolayı bir ya da iki çocukla yetinecek, hatta belki ömürleri boyunca çocuk sahibi olmak bile istemeyeceklerdir. Bu durum ülkenin doğurganlık oranını azaltacak ve kişi başına istenilen tasarrufları arttıracaktır.

Beşeri sermayesi çok olan ülkeler, daha düşük doğurganlık oranına ve gayri safi milli hâsılaya oranla yüksek maddi yatırımlara sahiptir.

Barro'nun bulgularına göre, kişi başına beşeri sermayesi yüksek olan (kişi başına beşeri sermayenin kişi başına gayri safi yurtiçi hasılaya oranı) fakir ülkeler, zengin ülkelerle aralarındaki gelir farkını kapatabilme olanağına sahiptirler. Gerçekte hiçbir üretim faktörü tek başına ekonomik kalkınmanın seyrini belirleyemez. Bu nedenle, arttırılan beşeri sermaye yatırımını otomatik olarak ekonomik büyüme oranını arttırmayacaktır. Ancak, beşeri sermaye yatırımının vazgeçilmez bir faktör olduğu ve onsuz yatırım artışının duraksayacağı araştırmalarla kanıtlanmıştır. Başka bir anlatımla, beşeri sermaye öteki üretim faktörlerini tamamlayan temel faktörlerden biridir. Nitelikli ve verimli bir eğitim sisteminin ekonomiye katkılarının yüksek olması bazı faktörlere bağlıdır. Örneğin, en karlı piyasalardan yararlanmayı özendiren, tamamlayıcı yatırımları destekleyen ve işgücü kullanımını en yüksek düzeye çıkartacak ekonomik politikalara gereksinim vardır. Soyutlanmış bir şekilde arttırılan eğitim çok fazla iş olanağı yaratmaz. Ancak, yaratılan iş olanaklarının daha verimli ve etken bir şekilde yürütülmesini sağlar (Baş, 1997: 140).

Ayrıca yapılan çalışmalar ve bu çalışmalarda genel görüşler eğitimin zengin ülkelerle fakir ülkeler arasındaki farkı kapatacağını iddia ederken, bu görüşe katılmayan ve uygulamada durumun öyle olmadığını iddia eden çalışmalar da vardır.

Ekonomik büyüme konusundaki son zamanlarda yapılan çalışmalar ülkelerin gelirlerindeki artışla

ilişkilendirilmiş ve zengin ülkelerin fakir ülkelere yakınsamaları konusuna odaklanmıştır. Bu çalışmalardan iki ayrı örnek çıkartılmıştır. Bir tarafta veriler gelir seviyesinde sanayileşmiş ülkeler grubuna önemli bir yakınsamayı göstermektedir. Dünyaya bir bütün olarak bakıldığından henüz böyle bir yakınsama örneği ortaya çıkmamıştır. Gerçekten de zengin ülkeler az gelişmiş ülkelere daha ileriye gitme eğilimindedirler. Günümüzde gelişmiş ülkeler arasındaki gelir yakınsaması açısından beşeri sermayenin düzeyi iyi bir tahmin aracı olmaktadır. Daha da önemlisi, teknolojik gelişme bütün dünyada var olan gelir eşitsizliğinin artmaya devam etmesine yol açmaktadır. Bununla birlikte, yüksek kalitedeki iş gücüne doğru kayan üretim teknikleri eğitimin getirisinde önemli bir artışa yol açmıştır. Bu eğilim gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki eğitim seviyeleri konusunda hala var olan yüksek oranlı eşitsizliklerle birleştirildiğinde, son yirmi yılda gerçekleşen eğitim seviyesindeki farklılıkların azaltılmasına rağmen yine de eşitsizlikte bir artışa neden olmaktadır (O'Neill, 1995: 1298-1299). Yine Mark Bilis ve Peter J. Klenow eğitim ve büyüme arasındaki nedenselliği inceledikleri çalışmalarında eğitim ve büyüme arasında çok zayıf bir ilişki bulduklarını belirtmişlerdir (Bilis ve Klenow, 2000: 1177) .

4. Eğitim Yatırımlarının Önemi

Günümüz küreselleşme sürecinde, küresel rekabet ortamında, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, bilgi çağında bilgi toplumu olmanın gerekliliklerini yerine getirmedikleri takdirde, gelişmiş ülkelerle aralarındaki farkı kapatamayacaklardır. Küresel dünyada ekonomik anlamda, gerek kamu kesimi gerekse özel kesim, kârlılıklarını arttırmanın yolunun maliyeti düşürmek ve verimliliği arttırmaktan geçtiğinin farkındadırlar.

Yukarıda da bahsedildiği gibi, beşeri sermayeyi arttırmak, emek gücünün kalitesini yükseltmek ve yeni iş alanlarına istihdam sağlamak ancak nitelikli bir eğitimle mümkündür.

Eğitim, bireylerin ve toplumların gelişiminde önemli bir rol oynar. Ancak, büyüme yazınında eğitimin, genellikle, üretim ve verimlilik üzerindeki doğrudan etkileri üzerinde yoğunlaşmış; eğitimin, bireyin kendisine ve başkalarına sağladığı refah ve toplumsal sermaye birikimi üzerindeki dolaylı etkileri (mutluluk, sağlık, estetik, ilişkilerde güven ve istikrar, örgütlenme becerisi vb.) üzerinde ise pek durulmamıştır. Eğitimin bireysel ve toplumsal refah üzerindeki dolaylı etkilerine ilişkin veri sağlamada karşılaşılan güçlükler dikkate alınırsa bu ihmal hoş görülebilir. Ancak, eğitimin sağladığı dışsallıkların, ölçüm güçlükleri ya da diğer nedenlerle hesaba katılmaması, eğitimin büyüme üzerindeki etkisinin olduğunda daha düşük tespit edilmesine yol açabilir. Daha da önemlisi, eğitimin bireysel refah üzerindeki dolaylı etkisi pozitif dışsallıklar biçiminde ortaya çıkıyorsa ve bu dışsallıkların içselleşebileceği piyasalar yoksa, ki genellikle yoktur, bireyler eğitime toplumsal açıdan optimal olan düzeyin altında yatırım yaparlar (Canpolat, 2000: 267).

Ekonominin gereklerine uygun bir eğitim sistemi, ülkelerin gelişme perspektiflerinde belirleyici bir güç konumunda olmuştur. Kişi başına düşen gelir seviyesinin yanı sıra, özellikle bir ülkede eğitim seviyesini gösteren okullaşma oranı, eğitimin bütçe ve milli gelir içindeki payı, mesleki-teknik eğitim düzeyi, nüfusun ilk, orta ve yüksek öğretimdeki dağılımı gibi göstergeler de sosyo-ekonomik gelişme düzeylerini belirleyen çok önemli ölçütler olmuştur. Böylece, uzun dönemde eğitim yatırımları,

ülkelerin gelişmişlik farklılıklarını da yansıtan önemli bir gösterge olarak genel kabul görmüştür (Doğan ve Bozkurt, 2006).

Eğitime yapılan yatırımların ekonomik faydalarından başka sosyal ve kültürel de birçok faydalar bulunmaktadır. Öncelikle eğitilmiş olan bir toplum, başka milletlerin egemenliğine girmeyi kolay kolay kabul etmez. Yani, siyasal bağımsızlık düşüncesi toplumda eğitimle yaygınlaşır ve toplum kimliğini kaybetme tehlikesine maruz kalmaz. Sürekli gelişen ve yenilenen teknolojiye uyum sağlama ve yeni bilgilere ulaşma yeteneği bireye eğitimle kazandırılır ve ülke böylece geri kalmaktan ve marjinalleşmekten korunmuş olur. Ayrıca, eğitilmiş bireyler doğanın korunması ve çevrenin kirlenmemesi konusunda bilinçli davranırlar.

Eğitimin yaygın yararlarını bu konuda yapılan temel araştırmalar kanıtlamakta ve eğitime yapılan yatırımların, yüksek toplumsal ve ekonomik kazançların dökümü yapılmaktadır. Özellikle kadınların, daha az çocuk yapmaları onların yüksek düzeylerde eğitim almalarıyla yakından ilgilidir. Bu çocuklar için daha çok eğitim, daha sağlıklı bir aile ve daha uzun yaşam beklentisi sağlamaktadır. Bundan başka, son 30 yılda dünyanın her yerinde yapılan araştırmalar göstermektedir ki, kişilerin eğitim düzeyi ile gelir düzeyi arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Öteki geleneksel yatırımlar gibi, eğitime yapılan yatırımların kazanç oranları hesaplanmıştır. Tüm hesaplarda kazanç oranları hep pozitif çıkmaktadır. Şu da bir gerçektir ki, diğer yatırımlarla yapılan kıyaslamalarda, eğitime yapılan yatırımların getirisi genellikle daha yüksek çıkmaktadır. Örneğin, gelişmekte olan ülkelerde beşeri sermayeye yapılan yatırımların getirisi, % 15-20 arasında değişirken, maddi seviyeye yapılan yatırımların getirisinin, % 8-9 arasında değiştiği görülmektedir. (Baş, 1997: 141) Burada dikkate alınması gereken bir konu da beşeri sermaye için yapılan yatırımların da azalan marjinal getiri kuralına tabi olduğudur. Getirisi en fazla olan eğitim yatırımını ilköğretim yatırımdır.

İlköğretim yatırımlarının hem maliyeti düşüktür, hem de ilköğretim mezunlarının okuma yazma bilmeyenlere göre ekonomiye katkıları çok daha fazladır.

Ekonomik literatürde pek çok deneysel çalışma, beşeri sermayeye yapılan yatırımın hem tanım hem de sanayi sektöründe verimliliği doğrudan doğruya arttırdığını göstermektedir. Okulunu tamamlamadan ayrılanlara ilişkin olarak yapılan kapsamlı çalışmalar, bu kesimin, eğitimlerini iyileştirmek için yapılan yatırımların yüksek kazanç getireceğini göstermektedir. Bu kesimin eğitim programı için harcanan paranın, yapılan yatırımın, kazanç-maliyet analizi ile kazanç-maliyet oranı 7 olarak saptanmıştır. Bu programlar, suç işleme oranını düşürmekte buna bağlı olarak potansiyel suç kurbanlarının tedavileri için yapılan harcamaları azaltmaktadır. Fakirlerin sayısında da azalma olacağından bu kesim için yapılacak harcamalardan da tasarruf sağlanmış olacaktır. Ayrıca, eğitimsizler ordusundan da eksilme olacağından, onların eğitimi için toplumun yapacağı harcamalar da azalacaktır. Sonuçta, yapılan hesaplamalara göre, bu kesimin genel eğitim düzeyi ve gelir düzeyi artacağından vergi sistemine daha fazla katkı sağlayacak ve böylece programın vergi mükelleflerine olan yükünün yüzde sekseni net kazanç olarak mükellefe dönecektir (Baş, 1997: 142).

Yukarıda sayılan faydalara bakılarak ne kadar çok eğitim verilirse o kadar fazla fayda sağlanır gibi bir düşünceye kapılmak da yanlıştır. Eğitimin niceliği kadar niteliği de önemlidir. Bazı durumlarda eğitimin kalitesini arttırmak için yapılan yatırımlar, eğitimi nicelik bakımında arttıran yatırımlardan daha fazla

sosyal fayda sağlamaktadır. Ayrıca, yapılan ampirik çalışmalar eğitime yapılan özel yatırımların getirisinin gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelere nazaran daha fazla olduğunu ortaya koymuştur.

5. Sonuç

Eğitime yapılan harcamalar ve yatırımlar gelir dağılımı ve ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkileri sahiptir. Bu durum eğitimde fırsat eşitliğinin de ne kadar önemli olduğunu bir kez daha vurgulamaktadır. Eğitimli insanlar işgücü olarak da daha verimli bir hale gelmektedirler. Beşeri sermayenin bütün üretim faktörlerinden daha önemli olduğunu vurgulayan önemli iktisatçıların bu görüşleri, eğitimin ekonomiye yapacağı katkıyı vurgulama açısından oldukça önemlidir. Küreselleşme sürecinde, teknolojinin hızla gelişmesi ve uluslararası rekabetin çok daha fazla hissedilmesi, gelişmiş ülkelerle, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler arasındaki farkların ancak nitelikli insan gücü ile kapatılabileceğini göstermiştir. Netice itibarıyla, beşeri sermaye ve ekonomik büyüme arasındaki genellikle bulunan pozitif korelasyon ve gelir dağılımındaki adaletsizliği azaltmada eğitimin rolü eğitimin ekonomideki olumlu etkilerini gösteren önemli bulgulardır.

Kaynaklar

Akalın, Güneri (1986), Kamu Ekonomisi, Ankara: Ankara Üniversitesi S.B.F. Yayınları No: 554, 2.Basım

Barro, Robert (2001), "Human Capital and Growth", The American Economic Review, Vol. 91, No. 2

Baş, Kemal (2001), "Ekonomik Büyüme, Gelir Dağılımı, Eğitim ve Nüfus Artışı İlişkileri: Türkiye Örneği", Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt 19, Sayı 1

Baş, Kemal (2000), "Education and Income Distribution: Evidence from Provinces of Turkey", Ankara Üniversitesi S.B.F. Dergisi, 55-2

Baş, Kemal (1997), "Eğitim-Kalkınma-Gelir ve Doğurganlık İlişkileri: Mersin Örneği", Ankara Üniversitesi S.B.F. Dergisi, Cilt 52, No: 1-4

Bils, Mark ve Klenow, Peter J. (2000) , "Does Schooling Cause Growth", The American Economic Review, Vol. 90, No. 5

Bulutoğlu, Kenan (1997), Kamu Ekonomisine Giriş, İstanbul: Filiz Kitabevi

Canpolat, Nuri (2000), "Türkiye'de Beşeri Sermaye Birikimi ve Ekonomik Büyüme", Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt 18, Sayı 2

Çetintaş, Hakan ve Başel, Halis (1999), "Eğitimin İstihdam ve Verimliliğe Etkisi", Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Bilimleri Dergisi, Sayı: 5

Doğan, Seyhun ve Bozkurt, Hilal Y. (2006), "Eğitim-İktisadi Büyüme İlişkisi ve Türkiye İçin Bir Kointegrasyon Analizi", http://www.bilgiyoneti.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=255

Dursun, Hasan (1998), "İnsan Sermayesi ve Ekonomik Büyüme", Hazine Dergisi, Sayı:10

Ersoylu, Ümran (1987), "Eğitim-istihdam İlişkisi Üzerine Bir Yorum", Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt IV, Sayı 1-2

Hoşgörür, Vural ve Gezgin Gamze, "Ekonomik ve Sosyal Kalkınmada Eğitim", Yüzüncü Yıl Üniversitesi Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: II, Sayı: II, <http://efdergi.yyu.edu.tr>

Karagül, Mehmet (2003), " Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı", Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı: 5

Kruger, Alan B. ve Lindahl, Mikael (2001), "Education for Growth: Why and For Whom", Journal of Economic Literature, Vol. 39, No.4

Muter B. Naci ve Gökbnar, Ramazan (2000), "21.Yüzyıla Doğru Türkiye'de Eğitim Hizmetlerinin Çağdaştırılması", İstanbul: Marmara Üniversitesi Maliye Araştırma ve Uygulama Merkezi, Yayın No:13

O'Neill, Donal (1995), "Education and Income Growth: Implications for Cross-Country Inequality", The Journal of Political Economy, Vol. 103, No. 6

Saygılı, Şeref; Cihan, Cengiz ve Yavan, Zafer Ali (2006), Eğitim ve Sürdürülebilir Büyüme: Türkiye Deneyimi, Riskler ve Fırsatlar, TÜSİAD, Yayın No: TÜSİAD-T/2006-06-420

Stiglitz, E. Joseph (1994), "Kamu Kesimi Ekonomisi", Çev: Ömer Faruk Batirel, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayın No: 549, 2.Baskı